

ARNOLDUS JOSEPHUS SORMANI

27 januari 1892 • 31 maart 1979

Geboren in Maastricht, waar hij de eerste jaren van zijn jeugd doorbracht, volgde hij zijn middelbare schoolopleiding aan het stedelijk gymnasium in Nijmegen. Op 13 november 1917 beëindigde hij zijn rechtenstudie aan de universiteit van Amsterdam.

Nog eenmaal keerde hij naar het zuiden van het land terug voor een functie bij de Inspectie der Belastingen, welke hij al spoedig verwisselde voor een bij de Provinciale Griffie in Den Haag.

Het ambtelijk bedrijf kon hem echter niet blijvend boeien. Naar eigen inzicht beslissingen nemen en bij de uitvoering daarvan aan alle weerstanden het hoofd bieden is altijd een der kenmerkende facetten van zijn karakter gebleven. In het jaar 1921 vestigde hij zich als advocaat in Leiden, waar hij in 1963 ook zijn praktijk afsloot.

Zijn huwelijk met Mieke Klaverwijden was beslissend voor een groot deel van zijn activiteiten in Leiden. In 1919 werd hij de opvolger van zijn schoonvader, mr. C.H.P. Klaverwijden, als regent-beheerder van het H. Geesthofje, van het St. Salvatorhofje en van het St. Jacobshofje. Hij was de eerste, die de modernisering van de hofjes ter hand nam. Het H. Geesthofje op de hoek van het Rapenburg en de Doezastraat werd in twee fasen (1920 en 1926) geheel herbouwd, aangepast aan de nieuwe eisen. In het Leidsch Jaarboekje van 1938 deed Sormani in zijn artikel *Een noodkreet om het dreigend verloren gaan van een oud Leidsch bezit* een poging tot behoud van de zeer fraaie 16de-eeuwse gevel van het oorspronkelijke hofje aan de Breesstraat, een der twee naast elkaar gelegen woonhuizen van de stichter Cornelis Sprongh. Die gevel had daar in 1875 plaats moeten maken voor de studentensociëteit, gebouwd door prof. Gugel, en stond sindsdien opgeslagen op een binnenplaats van de Technische Hoogeschool in Delft. Sormani's noodkreet bleef onbeantwoord; de gevel is verloren gegaan.

Tot het bezit van het H. Geesthofje behoorde de heerlijkheid Hoogmade. Dit inspireerde hem tot het schrijven *van de Geschiedenis van deparochie Hoogmade*, welke bestemd was om te worden gepubliceerd in de Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom Haarlem. De uitgave ervan is door de oorlog en ten gevolge van interne moeilijkheden binnen het regentencollege, dat hem in 1947 tot het neerleggen van zijn functie noopte, in portefeuille gebleven. Wel verschenen in de genoemde Bijdragen in de jaren 1932-1941 van zijn hand een drietal artikelen: *Cornelis Sprongh, Vrij-Grond-*

heer van Hoogmade, tegenover Hugo van *Heussen*; *Alardus Hofland*, pastoor te *Hoogmade 1706-1712*, en *De inkomsten van de pastoor van Heer-Jacobswoude in 1560*.

Het St. Salvatorhofje aan de Steenstraat werd in 1636 gesticht op grond van een testamentaire beschikking uit 1625 door de priester Paulus Claesz. van de Velde, genaamd De Goede. Door **Sormani's** zorg werd het in 1931-1932 verbouwd en in 1950 grondig gerestaureerd. De geschiedenis van het hofje werd door hem beschreven in het Leidsch Jaarboekje van 1941.

Ook door zijn zorg werd - in 1922 - het St. Jacobshofje met vijf huisjes aan het Ruime Conscientieplein vergroot. In de jaren 1976-1977 werd het grondig gerenoveerd en daarna door staatssecretaris J. Schaefer officieel heropend. Sormani heeft zich daarnaast voortdurend persoonlijk beijverd voor de verzorging van de bejaarden door het organiseren van reisjes en het inrichten van recreatie-accommodatie.

Zijn 50-jarig jubileum als regent van de twee laatstgenoemde hofjes werd op 25 maart 1969 feestelijk herdacht.

Ook aan het openbare leven nam Sormani deel. Van 1931 tot 1965 was hij bestuurslid van de Leidse Kunstkring Voor Allen en na de oorlog was hij een aantal jaren actief lid van het Nederlands Klassiek Verbond.

De familie Sormani bewoonde het fraaie huis Kapenburg nr. 16, waar hij als een echte "pater familias" te midden van het homogene gezin zetelde. Teleurstellingen zijn hem noch in zijn werk noch in zijn gezin gespaard gebleven. De onverwachte dood van zijn oudste zoon Vic en **daarna** de dood van zijn vrouw lieten hem niet onberoerd. Het bracht hem in een zeker isolement waarover hij zich echter nooit beklagd heeft. Hij was een gelovig mens, die zich ten nauwste met de kerk verbonden is blijven voelen. Het interieur van de St. Lodewijkskerk, waar de pastoor tijdens de plechtige uitvaartdienst zijn leven ten overstaan van zijn gezin en vele vrienden in het licht heeft gesteld, was een treffend decor voor dat afscheid.

Met Arnold Sormani is een markante figuur uit het Leidse leven verdwenen.

H.A. van Oerle

WILLEM GLASBERGEN

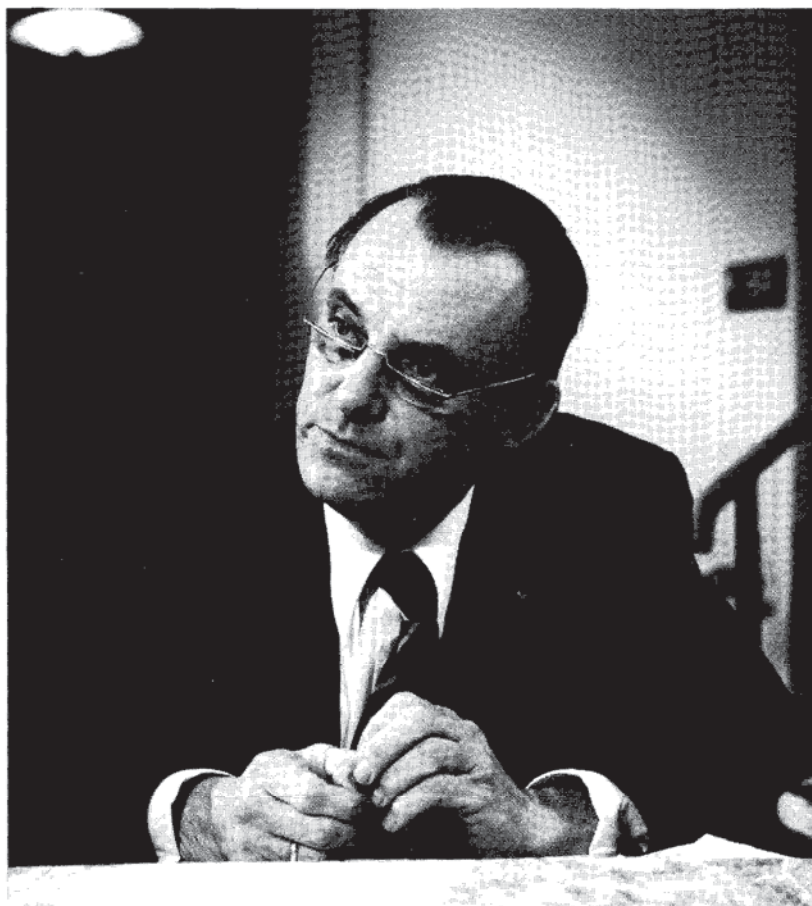
1923 • 1979

Op 1 april 1979 overleed de archeoloog dr. W. Glasbergen, hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam. Ofschoon de archeologie van geheel Nederland tot zijn werk- en studieterrein behoorde, is het goed hem juist in het Leids Jaarboekje te gedenken, aangezien er zoveel bindingen tussen Glasbergen en de Rijnstreek hebben bestaan: geboren te Noordwijk (1923), opgegroeid in Rijnsburg, het gymnasium bezocht in Leiden, en dan in zijn werkzaam leven: oudheidkundig onderzoek in Valkenburg, Rijnsburg, Voorschoten, Leidschendam, Alphen, Zwammerdam en een zevental publicaties in dit Jaarboek.

Al vroeg had Glasbergen de vele mogelijkheden in het archeologisch rijke gebied van de oude Rijnmond ontdekt. Dit bracht hem ertoe in 1941, nog gymnasiast, deel te nemen aan de opgravingen van het Romeinse castellum Praetorium Agrippinae in de dorpsheuvel van Valkenburg. Dit onderzoek werd op zeer moderne wijze uitgevoerd door het Biologisch Archeologisch Instituut der Rijksuniversiteit Groningen onder de leiding van prof. dr. A.E. van Giffen. Bijna vanzelfsprekend volgde Glasbergen nu Van Giffen naar Groningen om daar te studeren. Hij behoorde tot de tweede generatie van de "Groningse school". Het is deze "school" die de huidige archeologie in Nederland voor een groot deel heeft bepaald.

Tijdens en na zijn studie keerde Glasbergen eerst vanuit Groningen, later vanuit Amsterdam verschillende malen terug naar de Rijnstreek voor het doen van onderzoek. Tientallen jaren bleef het castellum van Valkenburg een geliefd object voor opgravingen en verdere studie: het werd het volledigst bekende castellum van het gehele Imperium Romanum. Maar ook objecten uit andere perioden kregen aandacht. Vanaf 1949 leidde Glasbergen opgravingscampagnes op het terrein van de voormalige abdij van Rijnsburg. Sporen van de voorafgaande vroeg-middeleeuwse nederzetting Rothulfuashem en de laat-middeleeuwse abdij werden er blootgelegd. Spectaculair was de vondst van de skeletten van enige leden van het Hollandse gravenhuis, onder wie Floris V, binnen de puinbanen van de abdijkerk. In de zestiger jaren volgden opgravingen te Voorschoten en Leidschendam, waar nederzettingen van de kustneolithische Vlaardingse Cultuur werden onderzocht.

Sedert 1957 was Glasbergen als hoogleraar-directeur van het Instituut voor Prae- en Protohistorie verbonden aan de Universiteit van Amsterdam.

Zoals het Groningse instituut sinds lang de drie noordelijke provincies archeologisch "bediende", richtte het Amsterdamse instituut zich nu onder zijn leiding vooral op de archeologie van West-Nederland. Vele belangrijke opgravingen waren het gevolg, waardoor West-Nederland van een archeologisch achtergebleven gebied opeens meeliep in de kop van het **landelijke** onderzoek. Medewerking van velen was hierbij onontbeerlijk. **Glasbergen** muntte uit in het scheppen van de organisatorische kaders waarbinnen het noodzakelijke werk kon geschieden. De gestage uitbouw van het **IPP** tot een van de (drie) grote instellingen van Nederlandse archeologie in den lande is zijn grote prestatie geweest.

Ook op het gebied van de educatie was Glasbergen actief. Voor het onderwijs in de archeologie bereikte hij de opname van de prehistorisch en middeleeuws archeologische studierichtingen in het Academisch Statuut en voor zijn eigen studenten stelde hij een "testimonium" in als diploma van vakbekwaamheid. Om het doorgeven van de resultaten van het onderzoek aan een breed publiek was hij befaamd. Dat gold zowel de op de publiciteit van de dag gerichte pers-happenings (de schepen van Zwammerdam), als de heldere voordrachten en fraai verzorgde exposities, die de aandacht langduriger vasthielden.

De verzorging van publicaties naar inhoud en vorm had altijd Glasbergens bijzondere aandacht. Of dit nu betrof de grote opgravingsverslagen, zoals zijn beroemde dissertatie *Barrow Excavations in the Eight Beatitudes* (1954) en het laatste Valkenburg verslag: *De Romeinse castella te Valkenburg Z.H. De opgravingen in de dorpsheuvel in 1962 (1967(1972))*, of de vele wetenschappelijke artikelen, waarvan die over de opgravingen te Rijnsburg in het Leids Jaarboekje (1950, 1954, 1965) hier speciaal gemoreerd worden. Een warm voorstander was hij van voorlopige berichtgeving over recente vondsten en opgravingen. Daartoe werkte hij mee aan een periodieke archeologische kroniek voor de Benelux, aanvankelijk in het tijdschrift *L'antiquité classique*, sedert 1961 in het mede door hem opgerichte tijdschrift *Helinium*. Door de kroniek kon iedere geïnteresseerde, vakman en amateur, snel geïnformeerd worden. Dit materiaal moest tevens de mogelijkheid bieden sneller te geraken tot synthetische overzichten, zoals hij samen met zijn Gentse collega S.J. de Laet aantoonde in hun *Voor-geschiedenis der Lage Landen* (1959). Vooral uit zijn publicaties komt Glasbergen naar voren als een origineel en gewetensvol wetenschappelijk onderzoeker. Deze verdienste werd erkend door zijn benoeming (1959) tot lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

In zijn handelen waren grote lijn en detail op een wonderlijke manier verweven. Speelde het een zich meestal af als onuitgesproken stuwende kracht - ik heb in het vorenstaande gepoogd daarvan iets weer te geven -, het ander spetterde in een voortdurende regen van mededelingen en **anecdotes**. Tot in de kleinste kleinigheden werden opgravingsgegevens precies vastgelegd, afspraken en ontmoetingen in dagrapporten **conscientieus** verslagen, zinsneden in publicaties woord voor woord en letterteken voor letterteken gewikt en gewogen. In ditzelfde kader werd het verstand gevoed, zo leek het wel, door een onuitputtelijk geheugen. Scherven tijdens een lezing op een dia gezien, wist Glasbergen zich jaren lang te herinneren en, wanneer dat zo uitkwam, in verband te brengen met voorwerpen ooit en ergens in een museumvitruine opgemerkt. Teksten van ongehoorde lengte in de moderne of de oude talen kon hij met smaak citeren. Bij het gesproken

woord toonde hij een grote voorliefde voor een taal doorspekt met vreemde woorden van buitenissige signatuur. Dit laatste vooral was een eigen kenmerk, dat tot uiting kwam in de talrijke **anecdotes** die steevast uitdraiden op een schildering van het menselijk tekort.

In de archeologische overblijfselen bestond echter voor hem geen tekort. Hiervoor was Glasbergen altijd onvoorwaardelijk enthousiast. Met een enthousiasme dat hij op onnavolgbare wijze op anderen kon overdragen, zijn leerlingen in de eerste plaats. Hij deed dat in een uiterst heldere en precieze taal, gespeend van iedere geleerd-doenerij. Voorop stond immers de trouw aan de zaak die hem het meest ter harte ging: de archeologie in Nederland. Iemand die door het leven en bedrijf met die zaak zo onlosmakelijk verbonden leek moeten wij nu missen. Het is eigenlijk ondenkbaar en nauwelijks te aanvaarden.

Herbert Safatij

